

Tal vid invigningen av utställningen HUS SMART

Se möjligheter – Renovera varsamt

Kalmar läns museum 23 oktober 2009

I inbjudan till den här invigningen sägs att Byggnadsvårdsåret 1975 blev starten för ett nytt tänkande när det gäller byggnadsvård; att det nu blev ok att ta hand om även den enklare bebyggelsen och inte bara slotten, herrgårdarna, städernas påkostade handelsgårdar och kyrkorna.

Och byggnadsvårdsåret 1975 blev verkligen en manifestation som satte spår och därför tänker jag stanna en stund både där och ännu lite längre tillbaka i tiden. Byggnadsvårdsåret blev, som sagt, en manifestation. Det tillsattes nationella, regionala och lokala byggnadsvårdskommittéer. Det byggdes utställningar, trycktes broschyrer och böcker, hölls föredrag, studiecirkelar och kurser. Men kanske viktigast av allt engagerade sig för första gången på ett mera samlat sätt landets kommuner – åtminstone många av dem - i frågan om hur den äldre bebyggelsen, inte bara den äldsta och mest monumentala utan även vardagsbebyggelsen, skulle tas om hand och ses som en tillgång. Många kommuner drog igång ambitiösa bebyggelseinventeringar och bevarandeprojekt – här i Kalmar satte kommunen på en ambitiös upprustning av de då till största delen kommunägda husen i kvarteren Laken och Laxen vid Strandgatan på Malmen – och det gavs ut skrifter om lokala byggnadstraditioner och om hur en god byggnadsvård skulle bedrivas. Ett lokalt exempel utgjordes av skriften *Öländsk byggnadstradition*, som kom ett par år efter byggnadsvårdsåret och som gavs ut av en byggnadsvårdskommitté tillsatt av Borgholms kommuns byggnadsnämnd.

Frågan är förstås vad som var hönan och vad som var ägget. Man skulle också med lika stort fog kunna säga att 1975 års europeiska byggnadsvårdsår bara var en naturlig konsekvens av ett allt mer växande intresse för en varsam förvaltning av den äldre bebyggelsen, ett intresse som i sin tur bland annat bottnade i de omfattande

stadsomvandlingarna under efterkrigstiden. Statens institut för byggnadsforskning kom att spela en viktig roll i den opinionsbildning som accelererade under sent 1960-tal och tidigt 1970-tal och institutet gav ut flera viktiga rapporter och skrifter; den kanske mest kända blev *Underhåll av gamla hus* av Ingmar Holmström och Christina Sandström, som gavs ut 1972 och som fortfarande till stora delar känns aktuell. Och i december 1974 distribuerade Riksantikvarieämbetet och dåvarande Statens planverk tillsammans en vägledning till landets kommuner *Bevarande av kulturhistoriskt värdefulla miljöer* med en pedagogisk genomgång av den tidens juridiska verktygslåda för kommunernas bevarandearbete. Viktigast av alla skrifter kom nog ändå ICA-förlagets populära handbok "Så renoveras torp och gårdar" att bli. Den gavs ut första gången 1973 och finns fortfarande att köpa, nu i sin 3:e eller 4:e kompletterade och reviderade upplaga. Redan i den första upplagan av *Så renoveras torp och gårdar* var den uttalade målsättningen att lära ut *ett synsätt som innebär att den gamla bebyggelsen skall behandlas med ansvar och förståelse för dess egenart och tekniska förutsättningar*.

Mycket har hänt sedan mitten av 1970-talet och det är inte min uppgift att nu berätta hela den historien. Men några axplock kanske:

- de kulturpolitiska reformerna på 1970-talet möjliggjorde en gradvis utbyggnad av den bebyggelse- och byggnadsantikvariska kompetens som idag finns på de regionala museerna;
- att kulturmiljövården flyttade in på länsstyrelserna gav ännu större möjligheter än tidigare att påverka den fysiska planeringen ute i kommunerna;
- den bebyggelseantikvariska utbildningen vid Göteborgs universitet, först i sitt slag i landet, har haft mycket stor betydelse för utvecklingen inte bara inom den offentliga byggnadsvården – ett stort antal av de studenter som gått utbildningen finns idag på landets byggnadsvårdande institutioner och myndigheter, men också på konsultmarknaden, som egna företagare, eller som bebyggelseantikvariska experter på arkitektkontor och hos byggnadskonsulter;

- de statliga byggnadsvårdsmedlen, ett viktigt smörjmedel, som ökade dramatiskt i volym under tidigt 1990-tal, men som förstås fortfarande är för litet ställt i relation till de totala behoven;
- alla byggnadsvårdsbutiker och byggnadsvårdscentrum som vuxit upp i olika delar av landet; först och störst är Gysinge vid Nedre Dalälven. Gysinges kataloger med ”Reservdelar till gamla hus” har spritts över hela landet och många byggnadsvårds-predikanter har citerat Gysingekatalogens slagkraftiga jämförelse mellan veteranbilsägaren och husägaren: *Ett gammalt hus borde vara som en veteranbil. Vem skulle drömma om att säga upp sidan på en T-Ford för att pressa in dörren från en Toyota Corolla? Men med gamla hus gör man så. Man byter gamla vackra ytterdörrar mot dörrar av aluminium, taktegel mot betongpannor etc.* Många av dessa butiker har idag också en omfattande handel över Internet.
- byggnadsvårdsbutikerna har också medverkat till att skapa en marknad för ett växande antal företag som tillverkar material – linoljefärg, lister m.m. – för en god byggnadsvård;
- begagnatmarknaden har gynnats av ett ökande intresse för resurshushållning och återvinning, man skulle kunna säga att en varsam byggnadsvård i det hänseendet ligger helt rätt i tiden;
- ett stadigt växande intresse bland hantverkare, inte minst yngre generationer, för de principer som är vägledande inom byggnadsvården;
- men viktigast är nog ändå det stadigt växande intresset hos en bred allmänhet och hos många husägare, som tar sig ambitiösa byggnadsvårdande uttryck och som också knoppas av i form av föreningar, nätverk – vi har ju vårt eget Nätverket Öländska hus - och byggnadsvårdsläger.

Är då allt gott och väl?

Nej, naturligtvis inte! Det allvarligaste bekymret är nog kommunerna och det faktum att väldigt få kommuner idag använder sig av de instrument som plan- och bygglagen erbjuder. En frustrerad

byggnadsvårdare i Värmland efterlyste tidigare i år byggnadsvårdens Marit Paulsen – d.v.s. en engagerad och orädd sanningssägare, med integritet och förmåga att få makthavare att lyssna – just p.g.a. att så få kommuner i Sverige verkligen i praktiken utnyttjar de instrument i bevarandesyfte som PBL erbjuder. De flesta kommuner ser idag inte heller byggnadsinventeringar och informationskampanjer för en god byggnadsvård som en prioriterad fråga. Och smörjmedlet, de statliga byggnadsvårdsmedlen är förstås fortfarande för snålt tilltaget.

Initiativ av det slag som läns museet nu tar i sitt brett upplagda projekt *Byggnadsvårdsdialogen* och där den här *utställningen* utgör första steget är därför både berömvärda, nödvändiga och viktiga att stödja. Och det är förstås därför som Länsstyrelsen har beslutat att ekonomiskt stödja produktionen av den här utställningen. Jag räknar med att utställningen kommer att fylla sitt syfte och nå ut till en bred målgrupp av byggnadsvårdsintressenter. Jag önskar också att allt fler av länets husägare hittar fram till lusten och glädjen som ligger i en varsam vård av ett gammalt hus.

Och med dessa ord förklarar jag utställningen **HUS SMART** för invigd!!

Kjell-Håkan Arnell

Länsantikvarie

Länsstyrelsen Kalmar län